

FREYZERİN SIMPATETİK SEHR KONSEPSİYASI ƏSASINDA NAXÇIVAN XALQ OYUNLARINA BAXIŞ

Səbuhi HƏSƏNOV,

AMEA-nın Naxçıvan bölməsi

hsebuhi.13@gmail.com

AÇAR SÖZLƏR: *C.C.Freyzer, simpatetik sehr, inanc, din, Naxçıvan, mifologiya.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *Дж.Дж. Фрэзер, симпатическая магия, вера, религия, Нахчыван, мифология.*

KEY WORDS: *J.G.Frazer, sympathetic magic, belief, religion, Nakhchivan, mythology.*

Qədim insan məskənlərindən olan Naxçıvan zəngin tarixə malikdir. Onun ilkin mədəniyyət mərkəzlərindən olması bu qədim diyarın tarix səhnəsində oynadığı mühüm rolun göstəricisidir. Naxçıvanda bugünədək bəzi adət və ənənələrin saxlanması buradakı mükəmməl tarixi proseslərin öyrənilməsinə zəruri etmişdir. Bu qədim diyarın tarix və mədəniyyətinin yaratdığı etnoqrafik proseslərin tədqiqi, həmçinin etnogenez proseslərin yaratdığı aktiv passionalıq ümumi türk tarixi üçün mühüm və həlledici rol oynayır. Bu baxımdan məqalədə görkəmli şotland etnoqrafı Ceyms Corc Freyzerin simpatetik sehr konsepsiyası əsasında Naxçıvanda qorunub saxlanılan və gələcək nəsillərə ötürülən adət-ənənələrin öyrənilməsinə çalışacağıq. Qeyd edək ki, ilk dəfə haqqında C.C.Freyzerin “Altın budaq. Dinin və folklorun kökü” adlı əsərində məlumat verilən simpatetik sehr konsepsiyası dünya etnoqrafları arasında daim diqqət mərkəzində olmuşdur.

İlk insanlar mistik qüvvələrlə dolu dünyagörüşü ilə yanaşı, inanc sistemlərində olan, duyğusal ovsun deyə biləcəyimiz başqa bir anlayışa da sahib idilər. Müasir təbiət qanunlarının, ya da təbiətdə dəyişilməyən bir nizam içində insanın təsiri olmadan baş verən hadisələr toplusuna olan inancın ilk toxumunu bu qavramla tapa bilərik. Simpatetik sehrin qanunlarından biri hər hansı bir şeyin onu təqlid edərək əldə olunması inancıdır [1, s.10-12]. Yəni insanlar, ilk növbədə, hansısa hadisəni (təbii ki, xeyrə yozulmalı) təqlid edərək, onların ruhlarının köməyə çağırılması funksiyasını yerinə yetirir. Günümüzdə bu proseslər normal qarşılansa da, ilkin mədəniyyətlər zamanında bəşər övladının əsas inanc sistemini təşkil etmişdir. Qeyd edək ki, bu, insan şüurunun dərin qatlarında özünə yer etmişdir. Bu gün isə onların qalıqları adət-ənənələrimizin və inanclarımızın bir hissəsinə çevrilmişdir.

Simpatetik sehr konsepsiyasının araşdırılması zamanı qədim dəfnətmə adətləri, qayaüstü rəsmlər və tarixə həkk olunmuş qabartmalar bizim üçün ilkin araşdırma mənbəyidir.

Simpatetik sehr mifologiyasının əsasını təşkil edir. Britaniyalı dinşünas Karen Armstrong simpatetik sehr məsələlərində mifologiyanın rolunu düzgün olaraq belə qeyd edir: mifologiya gerçək bilgi verməməklə yanaşı, daha çox, davranışlara yol göstərməkdədir [2, s.211]. Tarixi

mifologiyanın simpatetik sehr konsepsiyasının dərk edilməsi, əsasən, iki yolla mümkündür: şəhər mədəniyyətindən əvvəlki dövr və şəhər mədəniyyətindən sonrakı dövr. Bu fikrin meydana gəlməsinə səbəb isə şəhər mədəniyyətinin mifologiyaya təsiri və qədim inancların sistematik formaya keçməsidir.

Simpatetik sehr ibtidai düşüncə tərzinə sahib insanın inancının əsasını təşkil edirdi. Onların yaşaması insan təfəkkürünün sərhədini bildirirdi. İbtidai topluluqlar özlərinin müəyyən müqəddəs olaylar nəticəsində yaradıldığını düşünürdülər [3, s.22]. Bu, simpatetik sehr prosesinin özəyini əmələ gətirirdi. İnsan onu yaradan hadisəni təqlid edirdi.

Şəhər mədəniyyətindən əvvəlki mifologiyalar bəsit formada olmuşdur. Sonradan ortaya çıxan mifoloji tanrılar insan həyatına az təsir edən, qanunlar isə tamamən təbiət ünsürləri ilə bağlı olmuşdur. Simpatetik proseslərin izləri əsasən bu dövrdə qəbir abidələri və qayaüstü rəsmlərdə görünməkdədir. Məsələnin anlaşılması baxımından miflər, ənənələr, tanrılar, xalq inancları kimi hər bir kateqoriya bizim üçün çox vacibdir [4, s.25]. Odur ki, qədim abidələrin tədqiqi və araşdırılması zamanı maddi-mədəniyyət nümunələri bizə o dövrün insanların hansı inanca malik olduğunu təfərrüatlı şəkildə anlamağımıza kömək edəcəkdir. Ən qədim qəbirlər isə insanın inanc sisteminin sadə, amma səbəbsiz olmadığını göstərir.

İlkin insanların simpatetik sehr ilə məşğul olmaları onların tamamilə təbiətə bağlı olmalarından qaynaqlanır. Yəni insanların xəyalən yaratdıqları heç nə yoxdur. Onlar təbiətə bağlı olaraq yaşayırlar və təbiətdə hər hansı bir varlığın himayəsindədirlər. Əvvəlcə gözlə görülə bilən varlıqlar olsalar da, daha sonra gözlə görünməyən varlıqlara çevrilirlər. Bu düşüncə, böyük ehtimalla, şamanlığın yaranması və güclənməsi ilə eyni dövrdə baş verir. İcma şamanı (daha doğrusu simpatetik sehri həyata keçirən hər hansı bir şəxs) icmanı qorumaq və onun fəaliyyətini artırmaq üçün psixoloji təsiri gücləndirir, “ruhlarla” danışaraq onları məmnun etmək məsuliyyətini öz üzərinə götürür.

Dinşünas-filosof Mirça Eliade “Əbədi dönüş mifi” əsərində yazır ki, hər nəsnənin iki cəhəti vardır. Bir görünən səma, bir də görünməyən səma mövcuddur. Yaşadığımız dünya səmavi dünyanın əksidir. Aşağıda həyata keçirilən hər bir hərəkət yuxarıda əsas reallığı təmsil edən səmavi müqəddəsliyə malikdir [4, s.155]. Yəni insan oğlunun ən böyük uğurlarından sayılan od artıq müstəqil formaya keçərək atəşin, yəni Günəşin təmsilçisinə çevrilir. Günəşin zərrəsi kimi təsəvvür edilən atəş ibtidai insanların nəzərində Günəşin ruhunu təqlid etmək baxımından əsas vasitə sayılmağa başlayır. Bunun ilk izlərini isə qəbir abidələrinin tədqiqi zamanı görürük. Neandertal qəbirlərinin interpretasiyası göstərir ki, onlar yanları üstə, üzü şərqə və ya qərbə doğru dəfn olunmuşlar [5, s.192]. İnsanların üzünün gündoğana tərəf dəfn olunması onun yenidən doğuşunu təqlid edərək mərhumun yenidən doğulması təsəvvürünü yaradır. Yəni artıq rəmzi olaraq Günəş təqlid olunur. Bu adət səmavi dinlərin ortaya çıxmasına qədər, demək olar ki, dəfn etmə ənənələrinin əsasını təşkil etmişdir.

Dəfn adətində küp qəbirlərin də yenidən doğuluşu simvolizə etdiyi görünür. İnsan bədəni embrionu, küp qadın yumurtalığını, torpaq isə ana bətnini simvolizə edir. Bu, doğuşun bioloji şəkildə təqlid edilməsidir.

Naxçıvanda simpatetik sehri əks etdirən əsas tarixi mənbələr Gəmiqayada əks olunan qayaüstü rəsmlərdir. Bu rəsmlərdə fərqli süjetlər olsa da, onların içində rəqs edən insanlar, ovsunlar və ov səhnələri əsas mifoloji qaynaqdır. V.Əliyev qeyd edir: “Gəmiqayada mürəkkəb süjetli kollektiv rəqs səhnələri təsvir olunmuşdur. Maraqlı kollektiv rəqs səhnələrindən biri də adam təsvirlərinin başında buynuzvari çıxıntıların olmasıdır. Görünür, həmin adamlar öküz, yaxud keçi maskaları geyinmişlər” [6, s.50]. Tədqiqatçının təsbitləri simpatetik sehrin Gəmiqaya insanları tərəfindən həyata keçirildiyini göstərir. İnsanlar müxtəlif heyvanlara oxşar maskalar taxaraq, həmin heyvanın hər hansı hərəkətini təqlid edərək müəyyən ovsunu yerinə yetirirlər. Bunlar müasir şamanlar tərəfindən də qorunub saxlanılmaqdadır. Heyvanları, yaxud təbiətdə var olan hər hansı qüvvəni təqlid edərək ayinlərin icra olunmasının qalıqlarına rast gəlinəndə, onlar başqa forma almışlar. Məsələn, Günəşbanu bayramında Günəş maskası taxılaraq Günəşi təqlid edirlər [7, s.31]. Novruzda Kosa-Kosa, Qodu, Xıdır Nəbi və başqa mövsümi oyunlar simpatetik sehrin təsirində formalaşmış, daha sonra dinlər tərəfindən sıxışdırılaraq başqa formaya düşmüşdür. Buna baxmayaraq, özündə hələ də ilkin kodlarını qoruyub saxlamaqdadır.

Gəmiqaya rəsmlərində simpatetik sehrin olmasını isbat edən əsas xüsusiyyətlərdən biri də burada astral təsvirlərin mövcudluğudur. Araşdırmalar göstərir ki, Azərbaycanın qədim tayfaları göy cisimlərinə sitayiş etmişlər [8, s.31]. Gəmiqaya təsvirlərinin tədqiqi o dövrün insanların ilkin inancları haqqında qısa, amma tam cavab verir. İbtidai dini ayinlərlə, müxtəlif mərasimlərlə əlaqədar rəsmlərin yaranması, inkişafı Naxçıvanın Tunc dövrü əhalisinin mənəvi mədəniyyətində mühüm yer tutur [9, s.10].

Naxçıvanda simpatetik sehr və xalq oyunlarının iç-içə olması tamamilə etnik xüsusiyyətdən asılıdır. Çünki türk xalq inancında tarixdən gələn bir davamlılıq vardır [10, s.39].

Naxçıvanda simpatetik sehr təkcə mövsümü adətlərdə deyil, rəqslərdə də müşahidə olunur. Belə ki, yallı da simpatetik sehrin ən önəmli halqalarından biri olmuşdur. Simpatetik sehr zamanı ocaq başına toplaşan icma üzvlərinin əl-ələ tutaraq psixoloji cəhətdən güclənmək istəmələri yallını ortaya çıxarmışdır. Fikrimizcə, yallının bu qədər çox növünün olması simpatetik sehrin zaman keçdikcə mürəkkəb forma almasından qaynaqlanır.

İnsanoğlu çox erkən dövrlərdən etibarən öz təcrübələrinə əsasən müəyyən vərdişlər qazanmış və digər canlılardan ayrılmışdır [2, s.7]. Bu yaradıcılıq ilkin mifin meydana gəlməsini və sonrakı nəsillərə çatdırılmasını labüd etmişdir.

Şəhər həyatının yaranması ilə simpatetik sehr tarix səhnəsində bir küncə sıxışdırılmışdır. Təbiət qüvvələrinə inancı tanrılara etiqad əvəzlənmişdir. Şəhər həyatı mifologiyanı dəyişmişdir. Artıq tanrılar daha çox görünməyə başlamışlar [2, s.54]. Daha öncə təbiət qüvvələri kimi izah olunan ruhlar tanrılara çevrilərək öz “hüquqlarını” əldə etmiş, “qanunlar” yaratmış və insanın mənəvi dünyasına hakim olaraq onun maddi dünyasını ələ keçirmişlər. Bu proses mədəniyyətin yüksəlməsinə təkan versə də, ilkin “saf” inanc mərkəzlənmiş və güclənmiş tanrılar tərəfindən ya özünüküleşdirilmiş, ya da sıradan çıxarılmışdır. Bütün dinlər onu qəbul edən xalqlar arasında özündən əvvəlki etiqad və təsəvvürlərə kölgə salmağa cəhd göstərmişdir [11, s.38].

Təbiətin təqlidi hansısa mifoloji tanrının təqlidinə keçir və onun xoş günlərinin, ağrı-

əzablarının hiss edilməsinə yönəlir. Osirisin ölümü, Kərbəla müsibəti və başqa dini hadisələr insanlar tərəfindən səhnələşdirilir və bununla əlaqədar mərasimlər keçirilir.

Bir zamanlar Günəşə həyatın mənbəyi kimi baxılsa da, Günəş tanrıları sitayişləri dəyişdirdi. Günəş yenə müqəddəs sayılsa da, artıq “tanrıların mülkü”nə çevrilmişdi. Belə ki, Günəş və Göy üzü kimi əllə tutulmayan varlıqlar sonsuzluq qavrayışı verdi və tanrılar yaradıldı [12, s.28].

Simpatetik sehrin yaranmasının səbəblərindən biri də etnogenez prosesləri ilə bağlıdır. Etnogenez proseslərinin tədqiqi zamanı ayin, adətlər və inancların etnoslar tərəfindən ayrılması və birləşməsi görünür. Etnosların yaratdıqları mədəniyyətlər bu fikrə gəlməyə əsas verir. V.Baxşəliyev qeyd edir ki, Naxçıvanda yerləşən arxeoloji abidələrin tədqiqi bu ərazidə formalaşan qədim mədəniyyətin yerli etnoslar tərəfindən yaradıldığını təsdiqləyir [13, s.109]. Bu mədəniyyət özlüyündə miflərin inkişafını da şərtləndirmişdir. Məhz burada simpatetik sehrin lokallaşdığını görə bilərik. Etnogenezin ilkin mərhələsi həmişə son dərəcə özünəməxsusdur. Çünki səciyyəvi landşaft və iqlim şəraitlərində etnik substratların təkrarsız uyuşması və yeni etnos tərəfindən dəyişdirilən müxtəlif ənənələrin mövcudluğu zamanı formalaşırlar [14, s.208].

Hər toplumda miflərin varlığı iki yolla açıqlana bilər. Bunlardan biri oraya yayılma yolu ilə gəlmələri, digəri isə oxşar vəziyyətlərlə qarşı-qarşıya qalan bir toplumdakı xəyal gücünün başqa topluluqda müstəqil şəkildə yaradılması, yəni oxşar miflərin meydana çıxması yoludur [15, s.155].

Şəhər mədəniyyətinin yaranması ilə birlikdə artıq insanlar hadisəni təqlid etməkdən çox ona sitayiş edirdilər. Buna misal kimi şamanları gətirmək olar. Onlar şəhər mədəniyyətinin meydana gəlməsi ilə ruhanilərə çevrildilər. Çünki təqlid kiçik və dəyişilməyən ənənəni yaradarkən, sitayiş geniş üfüqlər açmaqda idi. Toplum ruhanilər tərəfindən idarə edilməyə başladığında təqlid də onların istəklərini yerinə yetirməyə başladı. Ruhaniyə cəmiyyəti tanrılardan uzaqlaşdırarkən yalnız mənsub olduqları təbəqəni tanrıya yaxın etdilər.

Şəhər mədəniyyətinin inkişafı ilə artıq simpatetik sehrin ilkin forması dinlər tərəfindən sıxışdırıldı. Yəni təbiət qüvvələrinə inam öz yerini tanrılara verdi. Tanrıçılıq modelinin ilkin variantı sayılan atalar kultu məhz bu məqamda geniş hərəkət imkanı əldə etdi. Şəhərlər insan əli tərəfindən qurulduğundan qurucu ata motivi güclənməyə başladı. Fərqli məqsədlərlə qurulan şəhər yeri müqəddəsləşdirildi və orada ilk qurucu ata motivi yaradıldı [16, s.34].

Susəpən bayramı simpatetik sehrin ən aydın nümunələrindən biridir. Bu bayram zamanı inanc yerinə gedərkən yol boyu bir-birinə su çiləyirlər [7, s.32]. Ola bilsin ki, bu bayram qədimdə yağış duası olmuşdur. Qədimdə icmanın şamanı (dini işlərə baxan şəxs) ovuclarına su alaraq (və ya xüsusi su tutan əşyalarla) onu çiləyirdi. Bu baxımdan düşünmək olar ki, su çiləmək yağışı təqlid etməkdir. İcma nümayəndələri bunu edərək yağışı çağırırdılar. Susəpən bayramı Böyük Tufanla əlaqələndirilsə də, fikrimizcə, müasir etnoqraf alimlərin hələ də icma dövrünü yaşayan tayfalar, su çiləyərək yağışı təqlid edən tayfalar arasında apardığı tədqiqatlar bu adətin çox qədim olduğunu sübut edir. Şərurda bu gün də qorunub saxlanılan Çömçəxatun bayramında gəlinin başına su tökərək yağışı çağırırlar [7, s.31]. Simpatetik sehrin izləri sadəcə Susəpən

bayramında deyil, Novruz bayramında da hər çərşənbə su, yel, torpaq və odun ruhlarının oyanmasında özünü göstərir. Məsələn, təbiətin oyanmasını səməni, odun yandırılması Günəşi, yumurtaların boyanması isə təbiətin zənginliyini təqlid nəticəsində yaranmışdır.

Novruz bayramı ərəfəsində xalq tərəfindən oynanılan digər bir oyun da simpatetik sehiri özündə əks etdirir. Xanbəzəmə adlanan bu oyunda bir nəfər üç günlüyünə xan elan olunur. O, öz əməlləri ilə xanı təqlid edir. Xanbəzəmə bayramı hər bir kişinin idarəçilik qabiliyyətini ortaya qoyur [17, s.52].

Naxçıvan ərazisi Yaxın Şərqə yaxın olduğundan, burada simpatetik sehrin çox erkən vaxtlarda aşındığını görürük. Buna baxmayaraq, Orta Asiyada şamanizmin daha uzun yaşaması bizə bəzi sualların açıqlamasını verir. Şamanların quş və ya başqa heyvanların cildinə girərək icra etdikləri təqlidlər yeni dinin qəbulu ilə itmir, sadəcə, başqa formaya girir. Bu barədə bizim nağıl və mərasim oyunlarında qalıntılar yaşamaqdadır. Əsasən də şamanizmin İslam dini ilə çulğalaşması onu məhv etmir, sadəcə başqa formaya salır. Şamanlar dərvişlərə çevrilir. İslamı qəbul edən türklərdə şamanların əsas xüsusiyyəti ilk dərvişlərin istədikləri vaxt heyvan və ya quş cildinə girə bilməsi idi [18, s.95].

Şamanlardan sonrakı dövrlərdə yaşayan ozanlar da sanki simpatetik sehrin izlərini daşıyırlar. Hər hansı dastanı danışarkən orada olan hadisələrə münasibətdə müəyyən emosiyalardan istifadə etməklə, müxtəlif rollara girməklə təqlidə keçirlər. Ozanlar da şamanlar kimi icra vaxtı ilham alır və özlərini at üstündə təsvir edirlər [19, s. 18].

Naxçıvanda şamanizmin qalıntılarından sayılan, “Allah vergisi” və ya “Tanrı vergisi” adlandırılan inanc da vardır; bəzi insanlar onlara “vergi” verildiyinə inanırlar. İnanca görə, kimsə bir nəfər seçərək, onu şaman olmağa məcbur edir. Qəbul etməyən ölür, qəbul edən isə mərasimlər keçirir. Buna “Allah vergisi” deyilir [20, s.156]. Qeyd edək ki, bu cür insanlar qədim inancın ilkin təzahürlərini özlərində əks etdirsələr də, daha çox, dini mərasimləri icra edirlər.

Göründüyü kimi, simpatetik sehr ilkin inancın əsasını təmsil edir. Freyzerin çox doğru olaraq qiymətləndirdiyi bu məsələ etnoqrafların hər hansı elmi araşdırma zamanı ilkin başlanğıca rahat çatmasına kömək etmişdir. Təqlid ilkin inancın başlanğıcını yaratmışdır. Onların qalıntıları, yəni batil inanclar bu gün də yaşamaqdadır.

ƏDƏBİYYAT

1. Frazer, J.G. Altın dal. Dinin ve folklorun kökenleri (M.H.Doğan). İstanbul: "Payel", 2004, 412 səh.
2. Armstrong, K. Mitlerin kısa tarihi (çev.: D.Şendil). İstanbul: "Şefik matbaası". 2006, 107 səh.
3. Eliade, M. Ebedi dönüş mitosu (çev.: U.Altuğ). İstanbul: "İmge", 1994, 190 səh.
4. Eliade, M. Dinler tarihi. İnanclar ve ibadetlerin morfolojisi (çev.: M.Ünal). Konya: "Dabla ofset", 2005, 600 səh.
5. Rzayev, Z. Nəhcəirin Orta Tunc dövrü. Bakı: "Elm", 2013, 192 səh.
6. Əliyev, V. Gəmiqaya. Bakı: "Əbilov, Zeynalov və oğulları", 2005, 148 səh.
7. Orucov A., Yurdoğlu E. Naxçıvanda bayram və mərasimlər (ənənə və müasirlik). Naxçıvan: "Əcəmi" NPB, 2018, 144 səh.
8. Baxşəliyev, V. Gəmiqaya təsvirlərinin poetikası. Bakı: "Elm", 2002, 128 səh.
9. Müseyibli, N. Gəmiqaya rəsmləri. Bakı: "XXI- Yeni nəşrlər evi", 2002, 48 səh.
10. Kalafa, Y. Altaylardan Anadoluya Kamizm - Şamanizm. İstanbul: "Yeditepe yayınevi", 2004, 158 səh.
11. Orucov, A. Xalq təqvimi: adətlər inanclar, mərasimlər (Naxçıvan materialları əsasında). Bakı: "Elm və təhsil", 2013, 200 səh.
12. Durkheim, E. Dini hayatın ilkel biçimləri (çev.: F.Aydın). İstanbul: "Atac yayımları", 2009, 531 səh.
13. Baxşəliyev, V. Naxçıvanın qədim əkinçi-maldar tayfalarının mənəvi mədəniyyəti (e.ə. VI-I minilliklərə aid arxeoloji abidələr əsasında). Bakı: "Elm", 2004, 320 səh.
14. Qumilyov, L. Etnogenez və yerin biosferi. Bakı: Nurlan, 2005, 551 səh.
15. Hooke, S.H. Ortadoğu mitolojisi. Mezopotamya, Mısır, Filistin, Hitit, Musevi, hıristiyan mitoslari (çev.: A.Şenel). Ankara: "İmge", 1993, 412 səh.
16. Erhan, A. Paganizm. Kadim bilgelige giriş. İstanbul: "Hermes yayınevi", 2015, 359 səh.
17. Qadirzadə, H.Q. Milli-mənəvi dəyərlərimiz: bayramlar, mərasimlər, adətlər. Naxçıvan: "Əcəmi", 2012, 128 səh.
18. Ögel, B. Türk mifologiyası. I cild. Bakı: "MBM", 2006, 626 səh.
19. Baldick, J. Hayvan ve şaman. Orta Asyanın antik dinleri (çev.: N.Şahin). İstanbul: "Hil yayımları", 2010, 197 səh.
20. Əfzələddin, Ə. Oğuznamə. Bakı: "Elm və təhsil", 2013, 340 səh.

Сабухи Гасанов

**ВЗГЛЯД НА НАХЧЫВАНСКИЕ НАРОДНЫЕ ИГРЫ В РАМКАХ
СИМПАТЕТИЧЕСКОЙ МАГИЧЕСКОЙ КОНЦЕПЦИИ ФРЭЗЕРА**

РЕЗЮМЕ

Сэр Джеймс Джордж Фрэзер впервые представил информацию о симпатической магии в своей работе под названием «Золотая ветвь». Корень религии и фольклора. Симпатическая магия, которая составляет ядро первоначальной веры, является продуктом человеческого сознания, совокупностью верований, возникающих во время подражания их природным силам. Это идеальная концепция для изучения убеждений людей. Появление религий подвергло его определенным изменениям, но люди до сих пор испытывают его. Хотя симпатическая магия больше не полностью в своем первоначальном состоянии, ее фрагменты - суеверные верования остаются.

В Нахчыване оригинальные формы симпатической магии наблюдаются на праздниках, церемониях и общественных представлениях. Их следы появляются в коса-коса, году, ханбазама (украшение короля), сусепен (лейка) и других церемониях и праздниках.

Sabuhi Hasanov

**A GLANCE AT NAKHCHIVAN'S FOLK GAMES WITHIN FRAZER'S
SYMPATHETIC MAGIC CONCEPTION**

SUMMARY

Sir James George Frazer for the first time gave information about sympathetic magic in his work entitled "The golden branch. The root of religion and folklore. The sympathetic magic that forms the core of early belief is the product of human consciousness, a collection of beliefs that occur during the imitation of their natural forces. It is a perfect concept for learning people's beliefs. Emergence of religions, subjected it to certain alterations but it is still experienced by the people today. Although the sympathetic magic is not completely in its original state, its fragments - superstitious beliefs remain.

In Nakhchivan, the first forms of sympathetic magic is memorized through holidays, rituals and folk beliefs. Their traces appear in kosa-kosa, godu, khanbazama (king adornment), susepen (watering-pot) and other ceremonies and holidays.